

REFORM – VIZSGARENDSZERREL

ANGLIA ESETE

A VIZSGARENDSZER MINT A KÖZOKTATÁS, A FELSOOKTATÁS és a munkaerő-piac határán elhelyezkedő, ezek kapcsolódását szabályozó intézmény, mindenütt nagy oktatáspolitikai és társadalmi jelentőséggel bír. Egyik alapkérdése az oktatás- és társadalompolitikának, de nem mellékes a gazdaságpolitika számára sem. Társadalmi szerepe van annyiban, amennyiben az oktatási rendszer szelektív jellegét alakítja, ezzel a szűk társadalmi szelekciót vagy az esélyegyenlőség megvalósulását segíti elő. Oktatáspolitikai jelentősége van a vizsgák feletti ellenőrzés, a tantervek, az egyes tárgyak súlyának alakulására gyakorolt hatása révén, de gazdasági szerepe is lehet, amennyiben hozzájárul az oktatási intézmények hatékonyságának növekedéséhez, az oktatási intézményekből kilépők munkaerő-piaci esélyeinek javításához. A vizsgák formája, tartalma, társadalmi, politikai, gazdasági szerepe idővel változhat, változik - nagyrészt az oktatási rendszert érő kihívások függvényében.

A vizsgarendszer számára az egyik legfontosabb kihívást az oktatás eltömegesedése, expanziója jelenti. A középfokú oktatás kiterjedésének következtében elkerülhetetlenül felmerülő kérdések: hogyan lehet egyszerre a mennyiséget növelni és a minőséget megtartani, az középiskola és a felsőoktatás expanzióját elősegíteni és a színvonalat megőrizni, az egyetemi ellenőrzést, befolyást a vizsgarendszer felett fenntartani? Az utóbbi évek oktatáspolitikája a fejlett országokban az oktatás kiterjedése mellett egy másik kihívásra is válaszolni kénytelen: hogyan tartható fenn, ill. javítható a gazdasági fejlődés üteme, a gazdasági versenyképesség? S a fenti célok egyeztetése kapcsán felmerül: hogyan tud – ill. tud-e egyáltalán – a vizsgarendszer olyan, egymásnak ellentmondó célokat, mint az esélyegyenlőség és a hatékonyság növelése, egyaránt elősegíteni? A következő írás bár nem a válaszolja meg a fenti kérdéseket, egyfajta válaszlehetőséget mégis kínál ezekre egy ország, Anglia példájának bemutatásával.

Az angol vizsgarendszer önmagában is sajátos, jelentőségében egyedülálló intézménye az oktatáspolitikának, de különösen fontos szerepe volt és van az oktatás expanziójának szabályozásában is. Hosszú időn keresztül egyik fontos feladata éppen az expanzió fékezése, az oktatási rendszer kettősségének s ezzel együtt a társadalmi különbségek fenntartása volt. Az utóbbi évek vizsgarendszert érintő reformjai ezzel szemben úgy tűnik, éppenséggel az expanzió elősegítését, felsőoktatásra való kiterjesztését célozzák. Az alábbi írás az angol vizsgarendszer alakulását elsősorban abból a szempontból mutatja be, hogy sajátosságai és reformjai milyen mértékben s hogyan járultak, járulnak hozzá fontosabb oktatáspolitikai célok megvalósulásához.

Az angol vizsgarendszer kialakulása

Az angol oktatási rendszerben a kétirányú fejlődés eredményeképpen fennmaradt a felülről építkező akadémikus iskolarendszer és az alulról építkező rendszer erős elkülönültsége, azaz a tanulók korai szétválasztásával a továbbtanulásra felkészítő akadémikus jellegű képzést nyújtó rendszer és a lakossági és szakmai érdekek nyomán formálódó tömegoktatás közti éles különbség. A közoktatás és az elitoktatás eltérő logikáját fenntartó oktatási rendszer különbsége tükröződik az angol vizsgarendszer történetében, szerkezetének hosszú ideig fennálló kettősségében.

A vizsgarendszer Halász Gábor megállapítása szerint az angol oktatási rendszer egyik legfontosabb meghatározó eleme, amelynek kiemelkedő jelentősége van az oktatási folyamatok output jellegű szabályozásában, Több jellegzetességét (pl. a külső vizsgabizottságok szerepe, kétszintű vizsga) a mai napig megőrizte, néhány korábbi sajátossága (erős szelekciós szerep, átjárhatóság korlátozása) viszont éppen az utóbbi 10 évben tűnt el, ill. alakult gyökeresen át, aminek következtében mai arculata már nagyon kevésbé emlékeztet a korábbira. Az angol vizsgarendszer néhány vonásában a múlt század közepére és a század elejére megy vissza, hosszú időn keresztül fennálló szerkezetét a második világháború után nyerte el, a középfokú oktatás átalakulásával párhuzamosan.

A vizsgarendszer története a múlt század közepén létrejövő első vizsgáztató testületek megalakulásával indul. Az első vizsgáztató testületek külső testületekként, elsősorban „egyetemi emberekből” álló testületekként jöttek létre, és sokáig minden állami beavatkozástól függetlenül működtek. A vizsgarendszer feletti, az egyetemi befolyást ellensúlyozni törekvő állami ellenőrzés a Schools Examination Council létrehozásával az első világháború idején teremtődött meg. Ekkor alakult ki a korábbi gyakorlat alapján a kétfokozatú vizsgarendszer is – az immár államilag elismert külső vizsgáztató testületek előtt – 16 éves korban letehető, az általános műveltség elsajátítását igazoló Schools Certificate Examination; és a 18 éves korban, a gimnáziumi tanulmányok végeztével letehető Higher School Certificate bevezetésével.

A mai vizsgarendszer közvetlen elődjének kialakulása a középfokú oktatási rendszer átalakulásával összefüggésben az 1944-es oktatási törvénytől datálható. Ez a törvény hozta létre a 6 osztályos kötelező iskolázást, vezette be a 15 éves korig tartó tankötelezettséget, s tűzte ki célul a középfokú oktatás kiterjesztését. Az 1944-es törvény valósította meg a középfokú oktatási rendszer háromágú, ún. tripartit szerkezetét is: a felülről való építkezés hagyományait őrző, akadémikus képzést nyújtó, államivá vált 8 osztályos szelektív gimnáziumok (Grammar School) mellett az alulról kiépült középfokú polgári iskolatípusokat, az 5 osztályos középfokú iskolát (Secondary Modern School) és a műszaki iskolát (Technical Schools).

A két különböző hagyomány alapján kiépülő háromtagú iskolaszervezet egyik legfontosabb sajátossága, hogy oly módon tette lehetővé a középfokú oktatás kiterjesztését, hogy ezenközben fenntartotta a rendszer korán elváló kettősségét: a továbbtanulásra előkészítő, felülről építkező szelektív gimnázium és az alulról kiépült

polgári iskolák közti különbséget. A tanulók elosztását a középfokú intézmények közt a 11+ vizsga szabályozta, ez a vizsga az eltérő képességek alapján irányította különböző tanulmányi utakra a tanulókat.

A háromtagú középfokú iskolaszervezetben a domináns a szelektív gimnázium maradt, a 40-es és 50-es években az újonnan induló iskolák zöme gimnázium volt. A szelektív gimnáziumra épült az 1950-ben kidolgozott kétszintű GCE vizsga is, szerepe a 40-es évek közepén-végén kidolgozott koncepció szerint mindenekelőtt a szelektív iskolaszervezet fenntartásában, erősítésében volt. A kétszintű GCE vizsga alsóbb, 16 éves korban letehető „O” szintje a felsőbb, 18 éves kori „A” szint előkészítéseként jött létre, szerepe nem a szelekció, hanem elsősorban az általános műveltség elsajátításának igazolása. Az előkészítő szerepkört erősítette, hogy az ekkor 15 éves korig tartó tankötelezettség következtében a 15 éves korban végződő, az iskolázás expanziójában fontos szerepet játszó iskolatípusok (Technical Schools és Modern Schools) kívül maradtak e vizsgán. A 16 éves kori vizsga így a tankötelezettségen túl az iskolarendszerben maradó (továbbtanulási) céljait szolgálta. Az átjutáshoz a követelmények 35%-os teljesítése kellett, a vizsga egy-egy korcsoport 20%-át engedte át. A továbbtanulására irányuló, erős szelektív jellegű A-level vizsgáztatását 8 egyetemnek alárendelt vizsgáztató testület szervezte, amely a vizsgán a tanulók 20%-át engedte át.

Az 1960-as évekre azonban a középfokú iskolázás expanziója kikezdte a GCE vizsgát, s eltörölte a 11+-t. A háború után született nagy létszámú nemzedék az 50-es évek végére elérte a középiskolákat, s már az 50-es években egyre több középiskolás maradt benn az iskolarendszerben az iskolakötelezettséget még egy évig meghaladón, hogy elhelyezkedési esélyeit a nagy-nagy munkaerő-piaci értékkel bíró GCE O-level vizsga megszerzésével javítsa, s a 15 éves korban végződő iskolák is egyre nagyobb számban kezdtek GCE O-szintű vizsgákra előkészítő plusz egy éves kurzusokat szervezni. Az egyre növekvő társadalmi nyomás következtében a vizsgarendszert már nem lehetett távol tartani a közoktatás egészétől, a kormányzat az 50-es évek végén foglalkozni kezdett a vizsgarendszer reformjával. 1958-ban egy bizottság tekintette át a vizsgarendszer működését és új középiskolai vizsga bevezetését javasolta. Az új 16 éves kori vizsga, a CSE 1965-re született meg.

Az új vizsga funkciója nem a szelekció, sokkal inkább a középfokú tanulmányok lezárása volt, ennélfogva a GCE „O” szintű vizsgánál kevésbé működött szigorúan (adott korcsoport 40%-át engedte át). A felállított 14, regionális vizsgáztatói jogokkal felruházott CSE vizsgáztató testület, (CSE Boards) összetételükben az oktatói szakmát, ill. a helyi oktatásirányítás érdekeit képviselték az egyetemi befolyás alatt álló GCE testületekkel szemben. Az új vizsgát azonban a konzervatív kormányzat a régitől teljesen függetlenül szervezte meg, amivel sikerült elérnie, hogy a régi, a GCE vizsgák szelektív funkciója fennmaradjon. A konzervatív oktatáspolitikai válasza a középfokú iskolázás expanziójára így nem a meglévő vizsgarendszer kiterjesztése volt, hanem annak megkettőzése. A két vizsga funkciójában és követelményeiben alapvetően különbözött egymástól, köztük csak kismértékű átjárhatóság

volt: az 5 fokozaton értékelt GCE O-szintű vizsga első három fokozata jelentette a továbbtanulásra való alkalmasságot, a CSE vizsgának csak első, legfelső fokozata. A két vizsga végeredményben egymás riválisa maradt, versengésükben az oktatásügyi kormányzat a nevelői szakmát és a helyi oktatásirányítást képviselő CSE vizsgákat, vizsgáztató testületeket támogatta. A 60-as években hatalomra került Munkáspárt törekvése a tagolt iskolaszervezet egységesítésére és a komprehenzív iskolák bevezetésére ebbe a 16 éves kori kettős vizsgarendszerbe ütközött, amely az iskolán belül, a vizsgarendszer szintjén reprodukálta az iskolaszervezet kettősségét.

A 70-es években a vizsgarendszert több kihívás érte: elsősorban az iskolakötelezettség meghosszabbítása, szerkezeti változások, a komprehenzív iskolák terjedése, valamint a gazdasági válság, az ifjúsági munkanélküliség nyomán a szakképzési érdekek megjelenése. A legnagyobb kihívást a 16 éves kori vizsgarendszer számára a tankötelezettség 16 éves korig való kitolódása jelentette, ami megszüntette a különbséget a vizsgaorientált és nem vizsgaorientált középiskolák között, s nagyon nagy mértékben megnövelte a potenciális vizsgázók számát. A fenti kihívásokra a vizsgarendszert érintő válaszokat a munkáspárti kormány fogalmazta meg.

Az új helyzetek megoldására két folyamat indult el a vizsgarendszer reformjában: egyfelől a 16 éves kori vizsgák egységesítésére, másfelől új vizsgák létrehozására irányuló törekvés. A vizsgarendszer egységesítése érdekében a 70-es években a Munkáspárt bizottságot hozott létre a kérdés megvizsgálására, a reform előkészítésére. A tényleges reform kidolgozására azonban csak később, konzervatív kormányzás idején került sor.

A 80-as években a konzervatív kormányzat a vizsgarendszer egészének átalakítását indította el, a folyamat a 90-es években folytatódott. Az átfogó vizsgarendszer-reform kapcsán a Munkáspárt által szorgalmazott egységes vizsga megvalósításához is a konzervatív kormányzat látott hozzá a 80-as években. 1986-ra hozták létre az egységes 16 éves kori vizsgát a kétfokozatú vizsga első fokaként, ezzel a GCSE (General Certificate of Secondary Education) egységes 16 éves kori középfokú vizsgává vált. A 16 éves kori egységes vizsga mellett a tankötelezettséget követően az iskolarendszeren belül maradó, de a nem a továbbtanulás irányába törekvő fiatalok számára egy új típusú, a 17 éves korra tevődő vizsgát hoztak létre. A CPVE vizsga (Certification of Pre-Vocational Education) célja az volt, hogy megkönnyítse a belépést a meglévő szakképzési formákba, de az átlépés elmaradása esetén is valamilyen munkaerő-piaci értékkel bíró bizonyítványt adjon. Az új vizsgaforma kidolgozásába a meglévő szakképzési testületek is bevonódtak, s az újonnan kialakítandó vizsgáztató testületekben is képviselést kaptak. Mindez jelentősen kiszélesítette az ipari szakképzési szféra vizsgarendszer feletti kontrollját.

Az A-szintű vizsga mindeközben érintetlen maradt, a körülötte folyó viták a Sixth Form funkciójának meghatározása körül zajlottak leginkább. A Sixth Form az 1960-as, 70-es években kialakult iskolaforma a továbbtanuló diákok, a korcsoport kb. 15–20%-a számára. Az itt tanuló fiatalok jó része azonban már a 80-as években sem tanult tovább, sőt sokuknak az időnként hangoztatott vélemények szerint nem

annyira a továbbtanulásra való felkészítésre, hanem immár az alapismeretek korrepetálására lenne inkább szüksége. Mindez felvetette az évtized végére az A-szintű vizsga és a Sixth Form feladatának újragondolását, kiterjesztését, fokozottabb függetlenítését az egyetemektől. (A legradikálisabb javaslatok az A-szintű vizsgán a 3 tantárgy helyett 5, alacsonyabb követelményeket támasztó vizsga bevezetését javasolták.) A javaslatokat az egyetemek a minőség védelmének és saját oktatási rendjük megtartásának érdekében erősen elleneztek, s továbbra is csak a 3 tantárgyból letett magas szintű vizsgát fogadtak el. A jelenlegi, megreformált vizsgarendszer a 80-as években megindult reformfolyamat egy igen lényeges eleme, részben terméke, részben eszköze az oktatási rendszer egészét érintő átalakulásnak.

A jelenlegi vizsgarendszer működése

A közoktatás†

A tanterv és a vizsgarendszer mai működése jelentős mértékben járul hozzá az iskolai szerkezeti folyamatok alakulásához, valamint a konzervatív oktatáspolitikai célkitűzéseinek megvalósításához. Az angol oktatási rendszer átfogó szabályozására legutóbb 1988-ban, az oktatási törvény keretében került sor. Az 1988-as oktatási törvény a legjelentősebb változást hozó rendelkezés az angol oktatási rendszerben 1944 óta. A törvény alapvetően megváltoztatta az oktatási rendszer hatalmi szerkezetét: megnövelte a központi kormány hatalmát az oktatásügyi kérdésekben, megnövelte az iskolák autonómiáját, s ugyanakkor korlátozta a helyi hatóságok mozgás-

† Az angol iskolaszervezet oktatási szintek, funkciók ill. fenntartók szerint tagolódik. Az oktatási rendszert jellemző ún. „tripartit” rendszer a második világháború után alakult ki, ami hagyományosan a grammar school, a secondary modern school és a technical school hármására utal. Az oktatási szintek szerinti tagolódás túlnyomórészt két fokozatból áll: az 5 éves korban kezdődő 6 osztályos elemi iskola (Primary School) után három középiskola közt választhatnak a tanulók: az erősen szelektív, 11-től 19 éves korig tartó hagyományos 8 osztályos gimnázium (Grammar School) mellett továbbtanulhatnak 5 osztályos, a tankötelezettség végéig tartó középiskolában (Secondary Modern School), és 7 osztályos, 18 éves korban végződő műszaki iskolákban (Technical Schools), amely általános oktatást nyújt, nagy hangsúlyt fektetve a műszaki tárgyakra. A középiskolás korú tanulók többsége ma (1988-ban 87%) ún. egységes, komprehenzív iskolákba jár, amely a tanulókat képességre való tekintet nélkül fogadja, s a gimnázium és a modern középiskola anyagát közelíti egymáshoz. Ezen középiskolák belső tagolódása sokféle lehet: szervezhetőnek egyetemi továbbtanulást előkészítő érettségi tagozattal (Sixth Form) vagy anélkül, s a Sixth Form-ok is szervezhetőnek önállóan vagy középiskola részeként. Az önállóan szerveződő Sixth Form College számára ma nagy kihívást jelent a szakképzési oktatási formák és képzések egyre növekvő terjedése és népszerűsége.

A vizsgákat országos szinten az Iskolai Vizsga és Értékelési Tanács (School Examinations and Assessment Council, SEAC), ill. a helyébe lépő Középiszkolai Vizsgatanács (Secondary Examination Council) hitelesíti. A SEAC szoros együttműködésben dolgozik a két tantervi tanáccsal, a Nemzeti Tantervi Tanáccsal (National Curriculum Council), Walesben a Walesi Tantervi Tanáccsal (Curriculum Council for Wales). Az NCC és a SEAC tagjait a Secretary of State közvetlenül nevezi ki, elnökeik kinevezését a kormányfő hagyja jóvá. A SEAC felügyeli a vizsgák értékelési szempontjait, standardjait, a vizsgarendszer konzisztenciáját és működését országos szinten. A szakképzés területén a Szakmai Képzések Nemzeti Tanácsa (National Council for Vocational Qualifications, NCVQ) az a testület, amely a más testületek és az általuk kiadott képzéseket felügyeli a nemzeti standardok megtartása érdekében.

terét. Létrehozta a központilag meghatározott Nemzeti Alaptantervet, s a tantervi munkákat és a vizsgákat koordináló központi testületeket. Ellentmondásosnak tűnhet a „központ” (a kormányzat) és a „perifériák” (az iskolák) egyidejű megerősítése, azonban épp ez az a hatalommegosztás, amivel a kormányzat célját elérni remélheti. Ahhoz, hogy az iskolák rugalmasan, szabadon, a helyi hatóságoktól függetlenül alakítsák életüket, programjaikat, egy egyértelműen meghatározott tantervre és követelményrendszerre van szükség. Az iskolák megnövekedett mozgásterüket a helyi igényekhez való rugalmas alkalmazkodás érdekében kell, hogy felhasználják, legalábbis erre ösztönzi őket a finanszírozási rendszer, aminek révén az iskolák közvetlenül, s igen erősen érzékelik népszerűségük mértékét.

A konzervatív oktatásügyi kormányzat bevallott célja a törvény révén a piaci elvek fokozottabb érvényesítése az oktatásban, a színvonal emelése és a központi befolyás növelése az alap- és középfokú iskolákban. A törvény az iskolák közti versengés, a piaci alapú szelekció és specializálódás növelése érdekében szélesítette ki a szülők jogait a iskolaválasztás terén a szabad iskolaválasztás bevezetésével, és engedett nagyobb beleszólást a döntésekbe az iskolatanácsban betöltött szerepük súlyának növelésével. A piaci elvek érvényesítését jelenti a 16 ill. a 18 éves kort követő oktatás (Further és a Higher Education) intézményeinek működésében a helyi gazdasági érdekek fokozottabb érvényesítése, s a szakmai képesítési rendszer bővítése is. A központi befolyás növelése és a színvonal emelése érdekében több intézkedés történt a helyi oktatásügyi hatóságok és a nevelői szakma visszaszorítására is.

Többféle vizsga létezik ma Angliában a közoktatásban, ezek az oktatási rendszer működésének legfontosabb szabályozói, a konzervatív oktatáspolitikai megvalósításának fontos eszközei. A vizsgák részben egymásra épülnek, részben önállóan, egymástól függetlenül, nagy áttekinthetlenségben léteztek/léteznek, egységesítésük csak az utóbbi években indult el. Közös vonásuk a külső vizsgáztató bizottságok szerepe a vizsgarendszer működésében. A kormány a vizsgarendszer átalakítását a sokféleség, a kínálat, a képesítések széleskörű választékának megőrzésével igyekezett megvalósítani, a képesítések hivatalos elfogadottságához azonban hitelesítésük szükséges valamely kormány szerv részéről. A közoktatásban a vizsgák egységesítése megindult a GCSE révén, a szakképzésben és a felsőfokú oktatásban ma is a sokszínűség az uralkodó.

A legfontosabb, általános műveltséget mérő vizsgák a közoktatásban a 16 éves kori GCSE és a 18 éves kori a GCE A-szintű vizsga. Ezek funkciói eléggé eltérők: a GCSE egységes záróvizsga, a GCE A-szintű vizsga szelektív, a továbbtanulásra való előkészítő vizsga. Ezek mellett léteznek szakmai jellegű felkészítéshez kapcsolódó vizsgák: a 17. éves kori, szakképzésre előkészítő CPVE, valamint a legújabban bevezetett GNVQ.

A General Certificate of Secondary Education (GCSE) vizsga 1986 óta létezik, három funkciója a középiskolai tanulmányok lezárásának igazolása, valamint a leendő munkaadók és (fél)felsőoktatási intézmények informálása a tanuló képességeiről. A GCSE vizsga szerkezete a Nemzeti Alaptanterv követelményeihez igazodik, szer-

vezését 4 vizsgáztató testület irányítja Angliában, egy Walesben. A GCSE vizsga kritériumainak kidolgozását széleskörű egyeztetés előzte meg a munkaadókkal és más érintettekkel.

A tanulók értékelése egyrészt az osztálymunkán, másrészt a záróvizsgán alapul. Az értékelésben, a végeredmény kialakulásában e kettő szerepe tantárgyanként változik. Az osztálymunka értékelésének standardjai tantárgyak közti összevetést is lehetővé tesznek, s ezeket a tanári értékeléseket a vizsgáztató testületek éppen az összehasonlíthatóság érdekében mérsékelik. Vitatott tény az utóbbi időben a kormány módosítási javaslata a GCSE vizsgán: az objektivitás érdekében a kormány az értékelésben a jelenleg „túlságosan hangsúlyos” osztálymunka szerepének csökkentésére törekszik, súlyát 20%-ban szeretné maximalizálni az írásbeli vizsga javára.

A vizsgaeredményeket minden iskolára nézve közzéteszik, az értékelések eredményeit az iskoláknak nyilvánosságra kell hozniuk. Az azonos követelmények és a folyamatos tanulói értékelés alapot jelent a tanári munka ellenőrzéséhez, és legfőképpen információt ad az iskola színvonaláról a szülők számára. Ez utóbbi kapcsán tiltakozást váltott ki szakmai körökből a tény, hogy az iskolai eredmények nem pusztán a szakmai munka eredményei, nagyon erősen függenek a tanulók társadalmi összetételétől, társadalmi háttérétől – a nyers adatok közzététele nem teszi lehetővé a tényleges iskolai munka értékelését, ezeket az adatokat az intézményvezetők véleménye szerint differenciáltabban kellene kezelni s közölni. A kormány azonban a nyers adatok közzétételehez ragaszkodott, azon alapon, hogy ez az, amilyen információt a szülők az iskolaválasztáshoz igényelnek. Tény, hogy az iskolák színvonalát egyre inkább annak alapján ítélik meg, hogy milyen arányban tudtak diákjai öt vagy több tárgyból magasabb fokozatot elérni.

A GCE vizsga A-szintje további két év, érettségi tagozaton történő tanulás után tehető le. Ezen a szinten új vizsgák is megjelentek az utóbbi időkben. Az Advanced Supplementary (AS) szint felsőbb, továbbtanulásra előkészítő osztályokban tanulók számára kínál lehetőséget a korábbinál szélesebb tantárgyi skálán, bizonyos tárgyak esetében csökkentett követelményrendszerrel. (A humaniórakban vagy művészetekben specializálódni kívánó tanulók pl. a matematika vagy a technológiai tárgyakat más szinten tanulhatják: azonos szintű követelményeknek megfelelő de az A-level anyaga felének teljesítésével szerezhető meg a végzettség, az A szint oktatási és tanulmányi idejének feléért.) A felsőoktatásba és számos szakképzési formába való bejutás kritériuma az A-szint vagy az A- és AS-szintek valamilyen keveréke. (Az AS vizsgákat a GCE testületek irányítják, az AS vizsgákat A-tól E-ig húzódo skálán értékelik, a standardok az A-level standardjaival azonosak.)

Az A-szintű vizsga hagyományos rangját, „arany standardját” egyre inkább kikezdeni látszik a szakmai képesítések (pl. a GNVQ) népszerűségének növekedése, aminek következtében sok jó képességű tanuló is inkább azokat választja az A-szintű vizsgával szemben. Ez az A-szintű vizsga amúgy is csökkenő színvonalát komolyan veszélyezteti, s átalakításának gondolatát időről-időre felveti.

A Certificate of Pre-Vocational Education (CPVE) azok számára adott vizsgalehetőség, akik a tankötelesség teljesítése, azaz 16 éves koruk után egy évig még szeretnének nappali tagozaton továbbtanulni, és szakképzésre vagy munkára való felkészítő vagy más jellegű oktatásban részesülni, munkába álláskor ezzel valamelyest növelni azok munkaerő-piaci „értékét” is, akik nem szereznek később más képzettséget. Az új képesítést iskolákba és főiskolákra 1985-ben vezették be a 16 és 17 éves tanulók számára. A CPVE nem kíván semmiféle előzetes formai végzettséget, a fiatalok tipikusan néhány GCSE vizsga letétele után vagy anélkül teszik le ezt a vizsgát kialakult, a későbbi tanulmányokra vagy képesítés megszerzésére vonatkozó elképzelés nélkül. A CPVE által nyújtott tanulmányi lehetőségek tipikusan az üzleti vagy adminisztratív szolgáltatások területén kínálnak lehetőséget olyan elméleti és gyakorlati készségek elsajátítására, amint pl. kommunikáció és társadalmi készségek, problémamegoldás, természettudomány, információs technológia stb. A CPVE 500 órás tanulmányi program, amely jellemzően egy éves nappali képzést jelent, de hosszabb vagy rövidebb idő alatt is elvégezhető, lehet részidejű tanulmányként végezni A-level vagy AS-level mellett, vagy más, pl. Youth Training Scheme (YTS) programokon belül. A CPVE bizonyítvány nem „megfelelt” vagy „nem felelt meg” alapon működik, megbukni ilyenformán nem lehet.

A CPVE nem bizonyult igazán sikeresnek, legalábbis az elvárásokhoz képest. A munkaadók leendő alkalmazottaikkal szemben komolyabb képzési elvárásokat támasztottak. Az igényekhez közelítés érdekében a CPVE-t „kreditesítették”: ma „előkészítő modulként” beszámít az NVQ (National Vocational Qualifications) kreditjei közé. Számos iskola mégis felhagyott a CPVE programok önálló szervezésével, inkább ilyen programot kínáló iskolákkal együttműködve nyújtanak tanulóik számára valamely gyakorlati képzést.

A szakképzés

A vizsgák átalakítása a szakképzés terén is jelentős változásokat hozott, sőt ezen keresztül az egész 16 éves kor utáni oktatásban. A szakképzés egészében a 80-as években került az érdeklődés és az állami fejlesztési törekvések középpontjába. A konzervatív kormány szakképzés átalakítására irányuló politikája a korábbi kritikák nyomán alakult, s a „New Vocationalism” elnevezésben összegződött. A ország rossz gazdasági helyzete, a munkaerő általános alulképzettsége, a szakképzés alacsony színvonala és az egyre növekvő ifjúsági munkanélküliség együttesen sürgette a szféra reformját. A 80-as évek ifjúsági munkanélküliségének egyik oka a 16–19 éves korosztály alacsony részvétele a 16 éves kor utáni teljes idejű oktatásban. A 80-as években (Európában egyedülállóan Angliában) a 16 éves korosztály nagyobb része lépett ki az iskolakötelezettség teljesítésével a munkaerőpiacra, s kisebb része maradt az iskolarendszerben. Ezért a 80-as évek oktatáspolitikájának legfontosabb célkitűzései a 16+ oktatással kapcsolatosan az iskolarendszerű oktatásban és képzésben való, 18 éves korig terjedő részvétel ösztönzése; a szakképzés kiterjesztése, iskolarendszerbe integrálása; a szakképzési oktatási formák bevezetése, kiterjesztése

(vocationalism); és a racionalizáció (rationalisation) voltak – a közoktatási szférában is érvényesülő piacosító törekvések mellett.

A szakmai képesítéseket a Further Education intézményei kínálják.[†] A Further Education intézmények legtöbbje korábban a helyi oktatásügyi hatóságok által ellenőrzött, de 1993 óta autonóm intézmény, melyet a Further Education Funding Councils finanszíroz, s 10 vagy 20 tagú testület ellenőriz, mely testületekben képviselve van a gazdasági szféra is. A legtöbb Further Education oktatási intézmény munkaerő-piaci és szakképzési orientáltságú, bár sokuk kínál nem-szakképzési (non-vocational) kurzusokat is, pl. GCSE és GCE A-level kurzusokat. A rendszer rugalmasságánál fogva képessé teszi a tanulót a képességeinek és a rendelkezésre álló időnek megfelelő képzettség megszerzésére.

A szakképzés működését nehezítette, nehezen átláthatóvá tette a tény, hogy korábban mintegy 500 vizsgáztató testület működött, s mintegy 6000 általuk kiadott diploma létezett az országban, köztük „átjárhatóság” – kölcsönös elismerésre vonatkozó megállapodás vagy akkreditáció híján – nemigen volt.

A Further Education rendszerének integrálása az oktatási rendszer egészébe a vizsgarendszer szintjén kezdődött el. A reform elsősorban új vizsgák bevezetését, s a meglévő vizsgák és képesítések reformját jelentette. A vizsgareform a szakképzés területén a képesítések egységesítését a kínálat sokféleségének megtartásával kívánta elérni, s emellett növelni színvonalukat, munkaerő-piaci értéküket. Még ennél is fontosabb célkitűzés volt a teljes értékű, teljes idejű középiskolázás kiterjesztésének elősegítése, vagyis annak lehetővé tétele, hogy némely szakképzési vizsga letétele, képesítés megszerzése egyúttal belépési lehetőséget jelenthessen a felsőoktatásba.

A szakmai képesítések bizonyos mértékű egységesítését az 1986-ban felállított Szakmai Képesítések Nemzeti Tanácsa (National Council for Vocational Qualifications, NCVQ) biztosítja.[‡] A Tanács létező testületek és az általuk kiadott képesítések felügyeletét végzi az általa felállított standardok fenntartása és az összehasonlítás érdekében. A standardok kidolgozásában a szakképzési vizsgáztató testületek aktívan részt vettek, a kormányzat ezzel is törekedett a végzettség munkaerő-piaci értékének biztosítására.

A 16 éves kor utáni oktatás reformja terén a legjelentősebb lépés a GNVQ vizsga megteremtése volt. A GNVQ bevezetése a 16 éves kor utáni oktatás és szakképzés integrálását szolgálja, az oktatáspolitikai a GNVQ megteremtésével igyekezett hidat verni az A-szintű vizsga és az NVQ vizsgák között. E vizsga lehetővé teszi a fiatalok számára, hogy magasabb képzettséggel lépjenek ki a munkaerő-piacra, hogy ne kényszerüljenek korai pályaválasztási döntéshozatalra, s a karrierlehetőségek nyitottak maradjanak előttük a későbbiek során is. Ezzel egy harmadik út lehetősége

[†] A Further Education a 16 év feletti korosztály számára biztosít iskolarendszeren kívüli oktatást.

[‡] Az NCVQ maga nem vizsgáztató testület, a szakképzettséget igazoló végzettségek megreformálása és racionalizálása érdekében lett felállítva Angliában, Walesben és Észak-Írországbán.

teremtődött meg a magas presztízsű A-szintű vizsga és az alacsony státusú munkaerő-piaci képzés közt.

A GNVQ vizsga, ill. az erre felkészítő programok egyre népszerűbbek a tanulók körében, s bár érik támadások a kidolgozatlan kritériumok miatt a tanárok részéről; és a színvonal, ill. az értékelés „tanárközpontúsága”, túlzott szubjektivitása miatt az egyetemekéről, népszerűsége mégis inkább növekvőben van. A tanulók jó része szívesebben választja a pragmatikusabb, valóságközeli programot, mint az A-level kurzusokat. Az iskolák körében is terjedőben van: egy felmérés szerint a megkeresett iskolák 3/4 része tervezi valamiféle szakmai program bevezetését. Ennek a 16+ korosztály számára kínált szakmai képzési kínálatnak különösen nagy jelentősége van pl. Északon, ahol a gazdasági szerkezetváltás következtében nagy a munkanélküliség és rosszak az elhelyezkedési esélyek, s nagy az új szakmai képesítések és a továbbtanulási lehetőségek iránti igény. Az értékelés és az A-szintű vizsgával történő összevethetőség érdekében a GNVQ esetében a felvételi rendszerben használatos pontrendszerre való áttérés merült fel. A CNVQ által jóváhagyott képesítéseket – a National Vocational Qualifications (NVQ) – öt szintre sorolják be. A képesítés 4. és 5. szintje lehetővé teszi a felsőoktatásra való bejutást, de mivel az egyetemek jobban bíznak a saját standardjaik szerinti vizsgákban, ezért az ezekkel a bizonyítványokkal rendelkező tanulóknak még valamiféle felvételi vizsgát is kell tenniük.

A szakmai képesítések terén egy másik jellemző újítás, hogy ezeket kisebb egységekből, ún. unit-okból állítják össze, melyek egymástól függetlenül egyenként is megszerezhetők, kredit-rendszerben, időben kötetlenül. Az értékelést, a vizsgát, amelyet korábban csak a munkaerőpiacon lehetett megszerezni, ma az iskolák, főiskolák is megszervezhetik. A képesítésben elismerik a korábbi tanulmányokat és tapasztalatokat is, (Accreditation of Prior Learning, APL), ami megkönnyíti néhány csoport számára az (ismételt) munkába állást (pl. a nők, az idősebb korosztály és a munkanélküliek) a munkába való gyorsabb bekapcsolódását.

Szintén munkaerő-piaci felkészítést jelentenek a Business and Technology Education Council (BTEC) képesítései s egyben nyitnak a felsőoktatás felé is. Az iskolák BTEC First Diploma kurzusokat szervezhetnek 16–19 éves tanulók számára. A Business and Technology Education Council (BTEC) országszerte egységes kurzusok kialakítását tervezi több szinten néhány területen (ipari, kereskedelmi és public administration) a tanulók számára.

A magasabb szintű szakmai képesítések felsőoktatásba való bejutást lehetővé tevő mivolta nagy kihívást jelenthet a hallgatók, de a felsőoktatás számára is. A hallgatóktól egyszerre követeli meg a hatékony tanulás, kommunikáció és önszervezés elsajátítását, az egyetemek oktatóinak viszont az oktatói módszerekben és programszervezésben kell minden valószerűség szerint alkalmazkodniuk a „non-traditional” hallgatók igényeihez és különböző szintű felkészültségéhez. A kormány célkitűzése 2000-re, hogy az alkalmazott munkaerő 50% a rendelkezzen NVQ 3. szintű, vagy ennek megfelelő végzettséggel, a 19 éves korosztály 60 vagy 70%-a rendelkezzen 2

A-level vagy ennek megfelelő NVQ3 vizsgával – az ország gazdasági versenyképességének javítását nagymértékben ennek a célkitűzésnek a valóra váltásától várják.

Ma a megfelelő korosztály 70%-a vesz részt 16 éves korát követően az oktatásban és képzésben, ami a 80-as évek arányaihoz képest jelentős növekedést jelent. E csoport 60%-a szerez A-szintű vagy GNVQ vizsgát, 33%-uk tanul tovább a felsőoktatásban, akik azonban nagyobb részt A-szintű vizsgával rendelkeznek. A legnagyobb újítás, a GNVQ vizsga legnagyobb problémája ugyanis egyes értékelések szerint, hogy nem jelent az A-szintű vizsgával versenyképes bizonyítványt a továbbtanulás terén, de nem igazán versenyképes a munkaerőpiacon sem.

A felsőoktatás†

A felsőoktatásba való bejutás hagyományosan a szelektív gimnáziumban szerzett érettségi révén történik, ez szinte automatikus felvételt tett lehetővé a felsőoktatásba, ezért is korlátozták hosszú időn keresztül az érettségizők számát és szigorúan követték az egyetemi ellenőrzés alatt álló vizsgáztató testületek az érettségi színvonalát. Az érettségi és a felsőoktatási felvételi viszonya azonban nagyrészt az elmúlt években végbement, a konzervatív kormány által végigvitt reformok következtében erősen átalakult.

Az 1988-as törvény a felsőoktatásban is lényeges változásokat eredményezett a felsőoktatási expanzió megvalósítása és a piaci elvek egyidejű érvényesítése érdekében (1991-ben a 18/19 évesek mindössze 14%-a tanult tovább a felsőoktatásban).

A kormány a felsőoktatás expanzióját egyszerre igyekezett a kínálat és a kereslet felől élénkíteni: egyrészt a rövid, 2–3 éves képzési idejű, olcsó, többnyire műszaki profilú főiskolák és diplomaszerezésre irányuló kurzusok bővítésével, másrészt a jelentkezők számának növelésével. Az oktatási törvény egyik legfontosabb intézkedése ennek érdekében az eredetileg helyi irányítás alatt működő politechnikai főiskolákat és felsőfokú szakiskolákat kivette a helyi irányítás alól és állami finanszírozásúvá tette. Ezzel a politechnikumok és szakiskolák autonómiája számottevő mértékben bővült, státusuk javult, s a kétszektorú felsőoktatási szféra egyetlen egységes felsőoktatási szektorrá vált.

Az egységes szektor kialakulása szükségessé tette olyan testületek összevonását, amelyek a két szektor számára korábban elkülönülten működtek, ilyen pl. az egyetemi felvételi rendszer (Universities Admissions System, UCCA) és a Polytechnics and Colleges Admissions System (PCAS) összevonása az új egységes Universities and Colleges Admissions Service-zé (UCAS). Ez a testület foglalkozik a jelentkezők felsőfokú intézményekbe továbbításával és a bejutással kapcsolatos információk szolgáltatásával. Az összevonás a két különálló szféra külön felvételi rendszerének

† A témával kapcsolatban csak a felsőoktatási intézményekbe való bejutást tárgyaljuk.

egységesítését, ennek érdekében a felvételi eljárás néhány ponton kívánatos megváltoztatását is magával hozta.

A felsőoktatásba bejutást hagyományosan nem szabályozta központilag előírt felvételi követelményrendszer, a felvétel szabályainak kialakítása az intézmények hatáskörébe tartozott. Ennek ellenére a felvételi követelmények egységesen alakultak a felsőoktatás egészében, nagyrészt az egyetemi rektorok és főiskolák igazgatóinak egységesítő törekvései következtében. A felvételihez 5 tárgyból letett érettségi vizsga szükséges, amelyek közül legalább kettőnek haladó szintűnek, A-levelnek kell lennie. Az érettségi tárgyak vizsgaeredményeit illetően a kritériumok már egyetemenként és szakonként (tanszékenként) változtak.

Az érettségi eredmények mellett a jelentkezéshez iskolai ajánlást kellett csatolni, amely feltünteti a jelentkező intellektuális képességeit, szakmai alkalmasságát, személyiségvonásait, kifejezőkészségét, érdeklődési körét és közösségi magatartását. Jelentkezni egyszerre öt felsőfokú oktatási intézménybe lehetett, azok megfelelő sorrendben történő feltüntetésével, s több megfelelés esetén két egyetemet elfogadni: egyet biztosnak, egyet „tartalékban”. A felvételi kérelmet az Egyetemek Központi Felvételi Tanácsához (Universities Central Council on Admissions) kellett benyújtani. Az új rendszerben a jelentkezést egyszerre 8 felsőoktatási intézménybe lehet benyújtani, s továbbra is két felvételt kell elfogadni.

Bár hagyományosan a GCE A-level jelenti a továbbtanulásra jogosító bizonyítványt, ma más bizonyítványok is elfogadottak. A felsőoktatásba bejutáshoz az általános követelmény ma is három GCSE vizsga és két GCE A-level, vagy egy GCSE és három GCE A-level vizsga. Ma egy A-level helyett két AS-szintű vizsgát is elfogadnak az egyetemek, ill. 3. szintű GNVQ vizsgát is, ez utóbbiakkal rendelkezőknek többnyire szóban is felvételizniük kell. Az eddigi tapasztalatok szerint a GNVQ és a A-szintű vizsga egyenértékűsége csak elméletileg valósítható meg, a gyakorlatban az előbbi a rangosabb egyetemekre vagy divatosabb szakokra bejutáshoz nem elegendő, az egyetemek igyekeznek a biztosabb minőséget jelentő A-szintű vizsgát előnyben részesíteni. Alacsonyabb szintű, 2–3 éves kurzusokra (Higher National Diploma, HND) az egyetemek kívánalma egy A-level és három GCSE vizsga.

A hagyományos GCSE és CGE vizsgák mellett ma más vizsgák is a felsőoktatásba vezetnek. Ilyen a BTEC (Business and Technical Education Council) Ordinary National Diploma or Certificate is, 3 záróvizsga 60% feletti teljesítése esetében. A követelmények közt különbség az egyetemek és a főiskolák esetében a vizsgaeredmény kívánt színvonalában van: az egyetemek a magas vizsgaeredményt várják el, a főiskolák alacsonyabbat, az Open University nem támaszt semmilyen felvételi követelményt.

A felsőoktatásba bejutást a kormány igyekszik megkönnyíteni egyes, többnyire „kisebbséginek”, ill. hátrányosabb helyzetűnek nevezett csoport számára (etnikai kisebbségek, idősebb, felnőtt hallgatók, nők). Számukra speciális, alacsonyabb felvételi követelményeket támaszt a felsőoktatás ún. Access vagy Foundation kurzusok létesítésével.[†] Az Access (ill. a Foundation) kurzusok felkészítést kínálnak a leendő

hallgatók számára a felsőoktatási kurzusokra beiskolázást megelőzően. Az Access kurzusok száma erősen megnövekedett az elmúlt években, 1993-ban 600 működött országszerte. A kurzusok rendkívül rugalmasan szerveződnek: vannak teljes képzési idejűek és részidejűek, amelyek nappali és/vagy esti oktatást kínálnak, nagyobb részüket FE vagy felnőttoktatási intézményekben szervezik egyetemi oktatók közreműködésével, akik a programok kialakítása mellett az oktatásban is részt vesznek. A legtöbb Access kurzus egy éves, s formális kapcsolatuk van meghatározott egyetemi ún. degree-kurzusokkal. Ez teszi lehetővé, hogy a kurzusokat sikerrel elvégző hallgatók garantáltan helyet kapjanak az egyetemen. Újabban országosan elismert (akkreditált) Access kurzusok is vannak, ezeket széles körben fogadják el az egyetemek. Az Access kurzusra a bejutás ajánlás – többnyire munkahelyi – és felvételi beszélgetés, valamint az alapkészségeket mérő teszt alapján történik. A tanulmányok ezen kurzusokon (tanulmányi területtől függő mértékben) térítéskötelesek, a hallgatók a tandíj összegét vagy annak egy részét az egyetemtől vagy helyi oktatási hatóságtól (LEA) elnyert ösztöndíj formájában, esetleg más szponzor révén megkaphatják.

Az elmúlt években végbement változások erősen befolyásolják a felsőoktatásba bejutás módját, a bejutók számát és összetételét – mindennek összes következménye még nem látható. A felsőfok merítési bázisának kiszélesítésével új összetételű, kevésbé akadémikus tanulmányok iránt motivált hallgatóság jelenik meg a felsőoktatásban, ami kihat a tanulmányi idő hosszára, a tanulmányok szerkezetére és a tananyagra is. A jelentkezési lehetőségek kibővítése várhatóan önmagában is megnöveli (az előrejelzések szerint mintegy 23%-kal) a jelentkezések számát, s döntés elé állítja a valamiképpen továbbra is szelektálni igyekvő egyetemeket: hogyan döntsenek a megnövekedett kérelmek felől. A lehetséges stratégia, válasz az intézmények részéről lehet engedménytétel a felvételi követelmények terén; a követelmények csökkentése és több hallgató felvétele; vagy – ezzel szemben – a képzési színvonal megtartása, s ennek érdekében a követelmények emelése, vagy más szelekciós elv alkalmazása (pl. a vizsgaeredmény mellett az ajánlások eddiginél fokozottabb figyelembe vétele). A stratégia minden valószínűség szerint egyetemenként változó lesz, a várakozásokhoz igazodva többségében az utóbbi széleskörű alkalmazása várható. A felsőoktatás nem szívesen mond le a szelekció lehetőségéről.

Összegzés

Az angol vizsgarendszer, miközben több hagyományos vonását megőrizte, igen nagy változásokon ment át az 1980-as évek közepe óta. Ezek egyike a vizsgarendszer sokféleségének egységesedése. Ez a tendencia figyelhető meg az egységes 16 éves

* Az angol egyetemek hallgatóinak többsége, 70%-a 21 év felett van, őket tekintik felnőtt, „mature” hallgatóknak.

kori GCSE vizsga megjelenésében, vagy a szakképzettséget igazoló vizsgák sokszínű tömegének egységes rendszerbe szervezésében a különböző akkreditálási folyamatok révén.

A változások másik jellemző iránya a rugalmasság, ami megnyilvánul egy-egy (modulrendszerűen építkező) vizsga esetében, ill. a vizsgák, a különböző képesítések közti átjárhatóság növekedésében (azonos funkciókat is elláthat több vizsga, a továbbtanulásra való jogosítványt is elnyerheti több vizsga letételével is a tanuló, a kredit-rendszer bevezetése) teszi rugalmasabbá a képzés rendszerét és töri át a szakmai és akadémiai képzés közti határokat.

A harmadik irány a középfok és a felsőfok kiterjesztése irányába mutat, ezzel az esélyegyenlőség növekedését s ugyanakkor az expanzió olcsóbb megvalósulását segíti elő, a felsőoktatás gazdaságilag jobban konvertálható területeit célozza meg a szakmai képesítések felsőfokú továbbtanulásra alkalmassá tételével. A szakmai képesítések „rangjának” számottevő emelkedésével a felsőfokú szakmai képesítéseket adó szakiskolák, főiskolák rangja is várhatóan emelkedik, a szakmai képzés és az egyetemi képzés közelít egymáshoz.

Az angol vizsgarendszer korábban éppen a középfokú oktatás szerkezeti elkülönültségeit igyekezett konzerválni, s a felsőfokú oktatás expanzióját korlátozni, ma ellenkező célok megvalósítását szolgálja. Hozzájárul az egész közoktatás reformjához, a 16 éves korig tartó oktatás egységesítéséhez. Hozzájárul emellett a 16+ oktatási formák reformjához, a középfokú oktatásban 16 éves koruk után is résztvevők arányának növeléséhez, a 16+ oktatási formák közti átjárhatóság biztosításához. Hozzájárul a középfokú oktatás kiterjesztésével az érettségi értékű végzettséggel bírók számának növeléséhez is, s az „érettségi-értékű” végzettségek számának erőteljes megnövelése révén a felsőoktatásba potenciálisan belépők számának növeléséhez. Így a vizsgarendszer ma közép- és felsőfokon az expanziót leginkább elősegítő intézményévé vált az angol oktatási rendszernek.

A vizsgarendszer ugyanakkor egy további változás irányába is mozdítja az oktatási rendszer egészét. A vizsgarendszer reformja a követelmények standardizálásával; a szülők, mint fogyasztók informálása érdekében a vizsgaeredmények kötelező nyilvánosságra hozatalával (GCSE); a kritériumok kidolgozása terén a gazdasági szereplők, a munkaadók bevonásával és a nevelői szakma háttérbe szorításával; valamint a szakmai vizsgák és végzettségek számának növelésével a konzervatív kormány piacító törekvéseinek érvényesülését segíti. Az angol vizsgarendszer egyszerre igyekszik megőrizni a rendszer egészének sokféleségét, megvalósítani fokozottabb integrációját, valamint elősegíteni a kormány fontosabb oktatáspolitikai törekvéseinek elérését. Ez utóbbi a rendszer piaci alkalmazkodását szeretné megvalósítani. A piaci elvek fokozottabb érvényre juttatását követően a vizsgarendszer nem csupán a tanulók teljesítményét méri, de vizsgáztatja a tanárt és magát az iskolát is.

A vizsgarendszerek típusait Halász Gábor kétdimenziós koordináta-rendszerben, oktatáspolitikai erőterben helyezi el, ahol a két dimenziót az oktatáspolitikai erőviszonyok illetve a társadalmi erőviszonyok adják, azon jellemzők alapján, hogy a

rendszer az oktatáspolitikai mezőben inkább a közoktatás vagy a felsőoktatás uralja-e, ill. hogy a társadalmi erőviszonyok tekintetében inkább a politikai kontroll vagy kizárólag autonóm szakma ellenőrzése, befolyása érvényesül-e (Halász 1990). A fenti két dimenzió alapján a vizsgarendszereket a szerző négy típusba sorolja. A fentebb tárgyalt angol vizsgarendszer, amely egyfelől erős központi törekvések hordozója, másfelől – ennek következtében – a szakmai autonómiát a piaci igények rovására erősen háttérbe szorító intézmény, az ábrán hitelesen nem helyezhető el. Hiányzik egy harmadik, a fogyasztók (a szülők ill. a munkaadók, a gazdaság érdekeit képviselő csoport) szempontjainak érvényesülését mérő dimenzió, épp az, amelynek részvételét ösztönzik ma a kormánytörekvések, s amelyeknek ennek következtében hangsúlyos szerepük van az oktatási rendszer egészének alakulásában – bár még nem tudni, milyen eredménnyel.

IMRE ANNA

IRODALOM

- O'BRIEN, P. (1994) National Vocational Qualifications and higher education. *Higher Education Review* No. 2.
- BRITISH QUALIFICATIONS (1993) City and Guilds, Kogan Page. (23rd Edition)
- BERDAHL, R. O. & MOODIES, G. C. & SPITZBERG, I. J. (eds) (1991) *Quality and Access in Higher Education. Comparing Britain and the United States*. Open University Press.
- EDUCATION REFORM ACT (1988).
- ELLIOT, B. & MACLENNAN, D. (1994) Education, Modernity and Neo-Conservative School Reforms in Canada, Britain and the US. *British Journal of Sociology of Education* No. 2.
- HALÁSZ GÁBOR (1987) Az angol vizsgarendszerről: egy outputorientált, decentralizált rendszer működése. Bp., OI-Dokumentáció.
- HALÁSZ GÁBOR (1990) A közoktatás és a felsőoktatás kapcsolódása: problémák és nemzetközi perspektívák. In: SÁSKA GÉZA & VIDÁKOVICH TIBOR (eds) *Tanterv vagy vizsga?* Bp., Edukáció.
- HALÁSZ GÁBOR (1991) *Iskola kontra önkormányzat. Az oktatásirányítás hazai dilemmái az angliai reformok tükrében*. Bp., OI. (Kutatás közben)
- HUGHES, J. J. (1994) Some Likely Consequences of the Introduction of the Universities and Colleges Admission Service (UCAS). *Higher Education Review* No.1.
- HODKINSON, P. & MATTISON, K. (1995) A Bridge too far? The problems facing GNVQ. *The Curriculum Journal* No. 3.
- HUSÉN, T. & TUIJMAN, A. & HALLS, W. D. (eds) (1992) *Schooling in Modern European Society. A Report of the Academia Europaea*. Oxford, Pergamon Press.
- LOWE, R. (1989) Secondary Education since the Second World War. In: Lowe, R. (ed) *The Changing Secondary School*. The Falmer Press.
- MACLURE, S. (1989) *Education Re-formed. A Guide to the Education Reform Act*. London-Sydney, Hodder & Stoughton.
- MÁTRAI ZSUZSA (ed) (1991) *Tanterv és vizsga külföldön*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- MERSON, M. (1995) Post-16 Education and Training. Agendas and Structures. *The Curriculum Journal* No. 3.
- NAGY MÁRIA (1990) Nemzetközi áttekintés az akadémikus jellegű középiskola szervezeti és funkcióváltásairól a középiskolázás tömeges kiterjesztésének időszakában. Bp., OI-Dokumentáció.
- SÁSKA GÉZA & VIDÁKOVICH TIBOR (eds) (1990) *Tanterv vagy vizsga?* Bp., Edukáció.
- SETÉNYI JÁNOS (ed) (1992) *Angol felsőoktatás*. Bp., Educatio. (Oktatási törvénykezés Európában III.)
- SETÉNYI JÁNOS (1992) *Harc a középiskoláért*. Bp., Educatio. (Társadalom és oktatás)
- SIMON, B. (1992) *What Future for Education?* Lawrence & Wishart.
- STATHAM, J. & MACKINNON, D. & CATHCART, H. & HALES, M. (eds) (1989) *The Education Fact File*. A handbook of education information in the UK. Hodder and Stoughton.